

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Георги Николов Николов, Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, катедра „История на България“

За дисертационен труд на Даниел Иванов Иванов, редовен докторант от Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, катедра „Археология“

На тема: „Крепости и укрепления, използвани през Средновековието в Западна България. Възможности за експониране и социализация“.

Научен ръководител: проф. д-р Тотко Нейков Стоянов

Професионално направление 2.2. История и археология (Документалистика, архивистика, палеография и музеология).

За присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Данни за докторанта и докторантурата.

Даниел Иванов Иванов е зачислен за редовен докторант в катедра „Археология“ със заповед на Ректора РД 20.250 от 28.01.2016 със срок на докторантурата от 05.02.2016 г. до 05.02.2019 г. Докторантът е отчислен с право на защита поради изтекъл срок със заповед на Ректора РД 20.1689 от 03.10.2019 г. считано от 05.08.2019 г. Представено е удостоверение за издържани изпити по специалността (отличен 6.00) и английски език (добър 4.00). Депозирано е заявление за предварително обсъждане на дисертационния труд на 20.01.2020 г. Съгласно заповед на Ректора РД 38.112 от 19.02.2020 г. е утвърдено жури, което на свое заседание от 27.02.2020 г. разгледа представените документи и определи авторите на рецензии и становища.

По време на предварителното обсъждане, бяха изказани различни мнения и бележки, които показват, че след минимална намеса от страна

автора, могат да се коригират или уточнят отделни елементи от дисертационния труд. Това даде основание на участниците в обсъждането категорично да препоръчат насочването към защита на дисертационния труд. По време на докторантурата докторантът е изпълнил индивидуалния си план и е положил необходимите изпити.

По време на процедурата не са допуснати нарушения и всички срокове съгласно Правилника са спазени. Спазени са минималните национални изисквания според Закона.

През 1998 г. Даниел Иванов завършва средно образование в 138 СОУ „Васил Златарски“. Придобива степен бакалавър в Професионално направление 1.2 „Педагогика“, Специалност „Педагогика“ (2000–2004 г.) и в Професионално направление 2.2 „История и археология“, Специалност „История“, Специализация „Средновековна обща история“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2002–2008 г.). Придобива степен магистър в Професионално направление 1.2 „Педагогика“, Магистърска програма „Образователен мениджмънт“ (2004–2006 г.) и в Професионално направление 2.2 „История и археология“, Магистърска програма „Музеология“ (2008–2010 г.) в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. В професионален план е изпълнявал следните длъжности: Екскурзовод–изпълнител и материално отговорно лице в отдел „Научно-експозиционен“ на Националния военноисторически музей (2006–2008 г.), Главен специалист в отдел „Образователни програми и информационно обслужване“ на Национален военноисторически музей (2008 г.), Старши експерт в отдел „Образователни програми и информационно обслужване“ към дирекция „Музеен маркетинг, връзки с обществеността и образователни програми“ на Национален военноисторически музей (2009–2011 г.), Главен експерт в дирекция „Научно-изследователска и експозиционна дейност“ на Национален военноисторически музей (2011–2015 г.), Води учебни упражнения по дисциплината „Музеология“ на специалностите

„Археология“ и „Архивистика“ в Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – 40 учебни часа (2017–2018).

Данни за дисертацията.

Темата на Дисертацията „Крепости и укрепления, използвани през Средновековието в Западна България. Възможности за експониране и социализация“ отразява нейната същност и съдържание. В заглавието е уточнено изследваното времево пространство и териториален обхват. Темата засяга актуален и неизследван проблем в областта на българската музеология.

Дисертацията се състои от две части. Първата част „Текст“ с обем от 312 с. съдържа: Въведение, четири глави, Заключение, списъци на Информационни източници и Съкращения.

Във Въведението (с. 5–21) са посочени обекта и предмета на дисертационния труд, ясно са формулирани целите и задачите на изследването, както и неговия териториален и хронологически обхват. Авторът е представил методите на изследователска работа. Направен е подробен историографски преглед на изследванията от средата на XX в. до наши дни.

В първата глава „Основни понятия“ (с. 22–38) дисертантът е изяснил смисълът на използваната от него терминология. Дадена е характеристика на понятията „културно наследство“, „археологическо наследство“, „археологически недвижими културни ценности“, „археологически движими културни ценности“, „фортификация“, „автентичност“, „опазване“, „консервация“, „реставрация“, „експониране“, „социализация“, „интерпретация“, „адаптация“ и „реконструкция“ в контекста на представеното археологическо и музеолошко изследване.

Във втората глава „Нормативна уредба, организация и управление в областта на недвижимото археологическо наследство“ (с. 39–90) в три отделни параграфа докторантът е изяснил международната нормативна

уредба и някои международни организации в областта на недвижимото археологическо наследство от началото на XX в. до днес. Много подробно е представено българското законодателство в областта на недвижимото археологическо наследство, като тук е направен детайлен исторически преглед на нормативната база от Освобождението (1878 г.) до днес. Анализирани са и управлението на недвижимото културно наследство в България. Освен научни публикации и цитиране на законите от Държавен вестник, авторът е отделил време да посети и Държавните архиви, където *de visu* е работил с архивни материали.

Третата глава „Експониране и социализация – историческо развитие и същност (с. 91–175) в известна степен има историографски характер. В нейния първи параграф е разгледано експонирането и социализацията на недвижими археологически ценности в Европа в периода от XVII в. Описани са десетки примери от територията на Средна и Западна Европа, като модел за ефективно експониране и социализация. Във втория параграф е разгледано експонирането и популяризирането на археологическото недвижимо културно наследство в България, като са обособени три периода: 1878–1946 г.; 1946–1989 г. и от 1989 г. до днес. Авторът е посочил и първите регистрирани сведения за археологически паметници по българските земи преди 1878 г. Към така посочените би могло да се прибави и изданието *Българските земи и българите в сбирките на Военния архив – Виена (1664–1878) – каталог, научен редактор В. Гюзелев. София 1986 [Същото на немски език: Ausstellung: Die bulgarischen Gebiete und die Bulgaren in den Sammlungen des Kriegsarchivs, Wien (1664–1878). Wien 1986]*, както и редица други литографии и гравюри от първата половина на XIX в., частично публикувани в различни издания. Що се отнася до периода след 1878 г. и до днес трябва да се отбележи изключително подробното и вероятно първото цялостно подобно описание на експониране, реставрация и консервация на археологически обекти на територията на днешна България. В следващите

два параграфа, докторантът разглежда основните форми, похвати и техники за експониране и социализация като разграничава археологическите резервати, археологическите паркове, археологическите комплекси и археологическите музеи. Специално внимание той отделя на проблема опазване/ показване, т.е. за запазване на автентичността и границите на намеса за реконструкция, реставрация и консервация на недвижими археологически ценности. Представени и коментирани са десетки случаи в България и Европа със сполучливи решения и лоши примери (напр. крепостта на хълма Кракра в Перник).

Четвъртата глава от дисертацията „Възможности и форми за експониране и социализиране на крепости и укрепления, използвани през Средновековието в днешна Западна България“ (с. 176–267) е най-обемната и същностна част от дисертационното изследване. Тук на тематичен принцип са изследвани останки от 24 обекта (крепости и укрепления) в днешна Западна България. Направен е кратък преглед на крепостното строителство в българските земи през Средновековието. По-нататък авторът, който лично е посетил и описал обектите от Западна България се спира на тяхната история и запазените легенди, на досегашните археологически проучвания, на съвременното състояние и тяхната среда (географско положение, достъпност, факторът „растителност“, състояние на руините, инфраструктура, възможности за посещение, информационни табла, консервация и реставрация, туристически маршрути, реклама и статут на обектите). Изключително педантично са описани всички детайли, които от своя страна са основата за последващото проучване: възможности за развитие. В тази финална част на четвърта глава са обсъдени бъдещите действия за експониране и социализиране на археологическите обекти.

В заключението (с. 268–271) авторът е обобщил наблюденията си и е направил някои по-обща изводи по изследваната тема.

Като цяло, може да се каже, че докторантът Даниел Иванов е представил едно оригинално научно изследване с комплексен интердисциплинарен характер. Проучил е средновековните исторически извори, запознал се е с историко-археологическите научни публикации, запознал се е с нормативната база (закони, правилници и др.) от Освобождението на България до ден днешен. Едно от най-важните предимства са неговите лични наблюдения. Според неговите изчисления за запознаване с обектите, той е изминал 4249 км., като в редица случаи това е било осъществено в труднодостъпни места и мъчнопроходими планински местности. От обходените 40 обекта авторът е подбрал онези 24 от тях, които подлежат на експониране и социализиране, намиращи се в урбанизирани територии и имат нужния потенциал да се превърнат в туристическа дестинация.

Цялата дисертация е написана на правилен, четивен български език и нейният научен текст е напълно разбираем и ясен. Аналитичният подход в изследването и синтезиращите изводи показват, че авторът напълно познава емпиричния материал и може да борави успешно с него. Използвана терминология е предварително разяснена.

Научен апарат.

Научният апарат в дисертацията е изграден съобразно установените норми и научни правила в историческите изследвания. Основно трудът е изграден на принципите на Оксфордската система за цитиране, като на места е използвано и цитирането под линия. Начинът на използване на исторически извори, научна литература, архивни източници и справочници остава впечатлението, че авторът ги познава отблизо, а не ги е цитирал от втора ръка. Това в особена степен важи за многобройните и разнообразни архивни материали, които докторантът е издирал и съвместно е цитирал. Могат да се направят и някои препоръки. Вместо Информационни източници (с. 272) би следвало да се постави заглавие Библиография, а на с.

273 вместо Библиография да се постави заглавие Научни изследвания. При евентуална бъдеща монографична публикация византийските извори е добре да се цитират по някои модерни научни корпуси, които съдържат и допълнително информация, извън тази в ГИБИ. Препоръчително е да се използват и някои по-авторитетни издания на средновековните български грамоти, които съдържат много информация за топонимията. Сред заглавията, които биха допълнили библиографията може да се добави новата книга на Цв. Комитова. Самуилова крепост при Беласица – история и археология. София 2015. Съкращенията на използваната научна периодика, могат да се разграничат от другите специфични за изследването съкращения.

Приложения.

Втората част от дисертацията „Каталог на крепости и укрепления, използвани през средновековието (VII–XIV в.) в днешна западна България. Приложения“ се състои от 287 с. Основната част от нея съдържа досиета на 24-те обекта (с. 1–237), които са предмет на изследване в работата. Всяко досие съдържа изчерпателна информация за обекта и е придружено със снимка или скица (чертеж). В последните 50 страници от тази част са поместени приложения (цветни снимки и таблици), които допълват визуално представата за обектите, за тяхното състояние и възможностите за експониране и социализацията им.

Автореферат.

Приложеният автореферат отразява точно и коректно съдържанието на дисертационния труд. Освен съкратеното изложение на основния текст, тук са формулирани научните приноси на автора, като е приложен и списък на неговите публикации по същата тема.

Публикации.

В периода 2016–2019 г. докторантът е публикувал седем статии по темата на изследването, от които шест са отпечатани и една е под печат. Една от отпечатаните статии на автора е публикувана в индексирано и реферирано издание. Всички публикации имат строго научен характер. Авторът е участвал с доклади и в различни научни форуми. Спазени са необходимите изисквания според Правилника за защита.

Научни и научно-приложни приноси.

Могат да се отбележат следните по-важни приноси в рецензирания дисертационен труд:

1. Подробно е представена появата и историческите етапи на експониране и социализация на недвижимото археологическо наследство в Европа и България.
2. За пръв път нашата историография подробно и детайлно е представена нормативната база за експониране и социализация на недвижими археологически паметници.
3. Ясно са дефинирани основните форми, похвати и техники, използвани при консервацията, реставрацията, експонирането и социализацията на недвижимите археологически ценности на базата на събраната информация за голям брой експонирани и адаптирани обекти от Европа и България.
4. Изследван е проблемът опазване/показване и са обособени две течения сред научната и културна общност, застъпващи противоположни тези, свързани с идейните концепциите за представяне на недвижимото археологическо наследство.
5. Направен е опит да се набележат проблемите и стъпките при намиране на решения и създаване на баланс в процеса опазване/показване на недвижимите археологически ценности в днешна Западна България.

6. Направено е описание и фотозаснемане на съвременното състояние на подбраните 40 археологически обекти и тяхната среда. От тези археологически паметници, 24 от днешна Западна България са включени в изследването.
7. Изготвени са теоретични модели за досиета на археологическите обекти, включващи изчерпателна информация за тях и околността им, на базата на които може да се разработят концепции и проекти за тяхното експониране и социализиране.
8. Дигитализирана е събраната информация за обектите по области и е изработен каталог с досиета на крепостите.
9. На базата на обстоен критичен анализ на съвременните компоненти на археологическите обекти, тяхната среда, както и експозиционният, комуникационният и образователният им потенциал, са очертани перспективите за бъдещото им експониране, социализиране и превръщане в привлекателни туристически дестинации.
10. Дисертацията може да послужи: за частично решаване на отделни казуси в областта на представянето на недвижимите археологически ценности в България; за разработването на стратегии и програми (национални и регионални) за експониране и социализация на недвижимото археологическо наследство в страната; на широк кръг специалисти и изследователи при работата и проучванията им, свързани с представянето на археологическото недвижимо и движимо наследство в района на днешна Западна България.

Всичко казано до тук показва, че дисертационния труд на Даниел Иванов има не само научна, но и значима научно-приложна стойност и е с важно обществено значение. Неговото отпечатване като монографичен труд е не само необходимо научно усилие за автора, но би било и твърде полезно от практическа гледна точка за една специфична сфера в нашето обществено развитие.

Заклучение.

Дисертационният труд на докторант Даниел Иванов Иванов представлява едно зряло научно изследване, което показва, че неговият автор е изграден млад учен с добри перспективи за научна кариера.

Като се основавам на горенаписаното, смятам че Даниел Иванов Иванов е представил труд, с който напълно е заслужил присъждането на образователна и научна степен „ДОКТОР“ в област на Висше образование: 2. Хуманитаристика, Професионално направление 2.2. История и археология (Документалистика, архивистика, палеография и музеология).

С подписа си потвърждавам моята положителна оценка за това.

София, 27 април 2020 г.

Доц. д-р Георги Н. Николов

(Софийски университет „Св. Климент Охридски“)